

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖLLE**KANSALLISKIRJASTON LAUSUNTO DIGITAALISIA SISÄMARKKINOITA KOSKEVASTA STRATEGIASTA**

Viite: lausuntopyyntö 5.3.2015

Kansalliskirjasto on toimialallaan merkittävin kotimainen digitaalisten sisältöjen tuottaja, ja kehittää digitaalisia palveluja koko kirjastokentän tarpeisiin. Kirjaston lakisääteisenä tehtävänä on kansallisen kulttuuriperinnön säilyttäminen ja saattaminen yleisön saataville. Kulttuuriaineistolain nojalla Kansalliskirjasto välittää digitoimansa kulttuuriperinnön ja keräämänsä verkkoaineiston edelleen maamme muihin vapaakappalekirjastoihin.

Kansalliskirjasto on toimittanut vastauksensa tähän konsultaatioon suoraan EU-komissiolle 28.1.2014.

Vastauksessamme totesimme, että komission lähestymistapa on perusteltuaan väärä. Olennainen kysymys ei ole, miten voitaisiin turvata tietohyödykkeiden vapaa liikkuvuus digitaalisilla sisämarkkinoilla. *Ennemminkin tulisi kysyä, miten voitaisiin turvata tutkimustoiminnan edellytykset mahdollistamalla tiedon ja informaation vapaa liikkuvuus EU:n alueella.*

Digitaalisten aineistojen mahdollisimman vapaa tutkimus- ja opetuskäyttö tulisikin varmistaa. Tämä olisi olennaista jo EU:n kilpailukyvyyn ja innovaatio-toiminnan turvaamiseksi. *Tekijänoikeudellisten esteiden raivaaminen kirjastojen digitaalisten aineistojen käytön tieltä olisi eräs väylä tähän.*

*Postiosoite:
PL 15 (Unioninkatu 36)
00014 Helsingin yliopisto
Käyntiosoite: Unioninkatu 36
Puhelin: (09) 1911
Faksi: (09) 191 22719*

Vastauksessamme kiinnitimme huomiota myös seuraaviin seikkoihin:

Lainsäädäntö vai sopiminen

Kirjastot edustavat välittömimmin ns. suuren yleisön intressejä. Niiden toiminnan kannalta keskeisiä ovat tekijänoikeuslakiin sisällytetyt yksinoikeuden rajoitussäännökset, jotka turvaavat sekä kansalaisten perusoikeuksia että yleistä etua. Kollektiivisilla sopimusratkaisuilla on lähinnä tätä lakisääteistä järjestelmää täydentävä rooli. Jo oikeuksien hallinnoinnin monimutkaisuus ja monitasaisuus ja sekä sopimiseen liittyvät transaktiokustannukset vaikeuttavat sopimista.

Ongelmia aiheuttavat myös sääntelyn erot eri EU:n jäsenmaiden välillä. Vaikka suoja-ajat ja suojan kynnys on harmonisoitu, ei harmonisointia ole ulotettu yksinoikeuden rajoitussäännöksiin.

Nykyinen tietoyhteiskuntadirektiivi sisältää suljetun listan niistä yksinoikeuden rajoituksista, joista jäsenvaltiot voivat halutessaan säätää kansallisella tasolla. Tämä vapaaehtoisuus on ongelma digitaalisessa maailmassa, jossa aineistoja hyödynnetään rajat ylittävästi. Euroopan Unionin jäsenvaltioiden kansalaisilla tulee olla samat oikeudet päästä tietoon ja kulttuuriin.

Yksinoikeuden rajoitussäännökset tulisikin harmonisoida EU:n tasolla. Tämä ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että nykyistä sallittujen rajoitussäännösten luetteloa karsitaan.

Teosten rajat ylittävän käytön ongelmat

Kuten komissio toteaa, tarve eurooppatason sääntelyyn on kärjistynyt teosten rajat ylittävän käytön myötä. Nykyinen oikeuksien hallinnoinnin malli, joka perustuu kansallisten järjestöjen keskenään solmimiin vastavuoroisiin sopimuksiin, ei enää riitä. Kansalliseen lainsäädäntöön perustuva sopimussenssivaikutus taas rajoittuu vain Suomen alueelle.

Komission ehdottamat toimet rajoittuvat vain musiikin alueelle ja musiikin oikeuksia hallinnoiviin järjestöihin. Tämä on selkeä puute. Internetin myötä

myös muiden teoslajien rajat ylittävä käyttö on yleistynyt, ja edelleen yleistymässä.

Sekä korkeakoulu- että yleisten kirjastojen osalta e-kirjojen kaukolainausminen on kokonaan kielletty, tai rajattu vain osaan kirjasta. Tieteellisen artikkeliaineiston osalta kaukolainausminen on joissain tapauksissa rajattu Suomen alueelle.

Tutkimus ja tiedon louhinta

Suomen nykyinen tekijänoikeuslaki antaa monille kirjastoille mahdollisuuden digitoida aineistoa säilyttämistarkoituksiin. Digitointi on kuitenkin kallista. Muistiorganisaatioiden kannalta ei ole mielekästä digitoida aineistoa pelkästään säilyttämistarkoituksessa. Tutkijoiden mahdollisuuksia päästä hyödyntämään digitaalisia kokoelmia tulisikin edistää voimakkaasti.

Muun muassa kielentutkijat ovat olleet kiinnostuneita käyttämään Kansalliskirjaston digitoituja aineistoja. Tekijänoikeuslaki ei kuitenkaan mahdollista aineistojen luovuttamista tutkimusryhmien käyttöön, vaikka aineistoja analysoitaisiin vain niitä louhimalla.

Kansalliseen tekijänoikeuslakiimme ei sisälly tietoyhteiskuntadirektiivin (2001/29/EY) jo nykyisellään mahdollistamaa tutkimuspoikkeusta. Suomessa on ajateltu, että tutkimuksen tarpeet voidaan turvata tukemalla oikeuksia koskevaa kollektiivista sopimista.

Suojatun aineiston tutkimus- ja opetuskäyttöä on pyritty edistämään mahdollistamalla helpotettu sopimusmenettely (14§). Tämä helpotettu kollektiivinen sopiminen (ns. sopimuslisenssi) ei kuitenkaan riitä korjaamaan markkinavirhettä tutkimuskäytön osalta. Transaktiokustannukset ovat sopimuslisenssistä huolimatta niin korkeita, ettei oikeudenhaltijajärjestöillä ole riittävästi kiinnostusta uusien sopimusmenettelyiden luomiseen.

Tutkijoilla tulisi olla lakiin perustuva mahdollisuus hyödyntää kirjastojen digitaalisia kokoelmia tiedon louhintaan ilman oikeudenhaltijajärjestöjen lupaa. Kansalliskirjasto kannattaa eurooppalaisten kirjastojärjestöjen pyrkimyksiä sääntelyn harmoinsointiin näiltä osin. Tätä koskevasta yksinoikeuden rajoituksesta tulisi säätää eurooppatasolla ja siten pakottavasti, että säännöstä ei voisi sopimuksin syrjäyttää.

Lopuksi

- Nykyiset pitkät suoja-ajat eivät palvele tekijän eivätkä yhteiskunnan etuja
- Kirjailijoiden lainauskorvauksen puuttuminen e-kirjojen osalta vaikeuttaa e-kirjojen lisensointia yleisille kirjastoille
- Erityisesti Kansalliskirjastoa koskien tulisi harkita elektronisten vapaa-kappaleiden tutkimus- ja opetuskäytön laajentamista nykyisten vapaa-kappalekirjastojen tilojen ulkopuolelle. Näin edistettäisiin myös alueellista tasa-arvoa

Helsingissä, 25.3.2015

Kai Ekholm

Ylikirjastonhoitaja

Kansalliskirjasto